

<https://doi.org/10.15407/eip2021.04.29>

УДК 339.54

JEL: F13, F14

Тамара Осташко¹

БАГАТОПОЛЯРНІСТЬ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ: ВИКЛИКИ І "КОРИДОР МОЖЛИВОСТЕЙ" ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто тенденції розвитку світової торгівлі у бік багатополярності, що зумовлені зростаючим впливом нових лідерів, насамперед Китаю, і послабленням домінування традиційних трансатлантичних лідерів. Розвитку багатополярності у світовій торгівлі сприяють процеси регіоналізації торгівлі, особливо укладання мегарегіональних торговельних угод з урахуванням поточного розподілу влади у світовій торгівлі. Розкрито особливості регіональних торговельних угод, які укладають лідери світової торгівлі – США, ЄС та Китай. Наукова дискусія щодо ролі Регіонального всебічного економічного партнерства (RCEP) зумовлює висновок, що створення RCEP у наступні десятиліття спричинить формування у країнах Азії і Тихоокеанського регіону нового полюсу світової торгівлі, лідером у якому стане Китай. Найбільш дискусійним питанням у зв'язку із розвитком багатополярності у світовій торгівлі є майбутнє Світової організації торгівлі та принципу багатосторонності у торговельних відносинах, на якому базується СОТ. Проаналізовано виклики, які стоять перед СОТ у зв'язку з цифровізацією торгівлі, змінами клімату та пандемією COVID-19, причини і витоки кризи СОТ. Досліджено тенденцію поширення політики економічного патріотизму (націоналізму), що проявляється у торгівлі як політика протекціонізму, в умовах переходу до багатополярності у світовій торгівлі.

Розвиток багатополярності у світовій торгівлі супроводжується процесами, що мають бути враховані у торговельній політиці України. Чи зможе Україна отримати свій "простір для маневру" в умовах нової конфігурації світової

---

¹ **Осташко, Тамара Олексіївна** – д-р екон. наук, чл.-кор. НААН України, завідувач відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" (вул. П.Мирного, 26, Київ, 01011), ORCID: 0000-0001-5550-5864, e-mail: tostashko@ukr.net

торгівлі, що дозволив би наростити економічний потенціал країни, залежить від її торговельної політики, в основі якої – оцінки ризиків і можливостей у торговельних відносинах з "головними гравцями" світової торгівлі. Розвиток торгівлі з Китаєм створює суттєві ризики посилення сировинної орієнтації вітчизняного експорту та імпортозалежності від китайських промислових товарів. Суттєві ризики також містить укладання із Китаєм кредитних та інвестиційних угод. Особливо ризикованими є китайські інвестиції у сільське господарство і харчову промисловість, що спрямовані на використання природного потенціалу країн-реципієнтів і власних технологій для диверсифікації джерел імпорту продовольства в Китай. Формування торговельної політики України у відносинах з ЄС у середньостроковій перспективі відбуватиметься під впливом нової торговельної політики Відкритої стратегічної автономії ЄС. Найбільший виклик створює намір ЄС запровадити Механізм карбонового коригування імпорту (СВАМ), що передбачає імпортний збір на імпорт в ЄС електроенергії, цементу, алюмінію, добрив та виробів із заліза та сталі. Для України можливості цієї нової торговельної політики відкриваються завдяки задекларованій у ній підтримці країн Східного партнерства, що мають ПВЗВТ з ЄС, зокрема щодо цифрового та зеленого переходів. Завдяки принципу автономності, який закладено у нову торговельну політику ЄС та який передбачає прийняття рішень відповідно до власних стратегічних інтересів, що має ознаки політики економічного націоналізму, в Україні може бути створено певний "коридор можливостей" щодо застосування протекціоністських заходів для розвитку перспективних вітчизняних галузей промисловості².

Ключові слова: багатополарність, світова торгівля, торговельна політика, регіональні торговельні угоди, економічний націоналізм

Актуальність проблеми. Впливовим зовнішнім чинником формування торговельної політики України у найближчому майбутньому стане нова конфігурація світової торгівлі. У світовій торгівлі позначився зсув до послаблення економічного домінування так званих "традиційних" трансатлантичних лідерів (США, ЄС, Великої Британії) та зростання впливу країн, що швидко розвиваються, насамперед Китаю. Ця тенденція

² Публікацію підготовлено в рамках виконання НДР "Вплив багатополарної глобалізації на зовнішню торгівлю України" (№ держреєстрації 0121U100222).

започаткувала дискусію щодо переходу до багатополярності (мультиполярності) у світовій торгівлі.

Зміни у торговельній політиці України, пов'язані зі становленням багатополярної системи світової торгівлі, потребують економічного обґрунтування, що базується на відповідних дослідженнях. Насамперед це стосується поглиблення розуміння категорії "багатополярність світової торгівлі" та досліджень сучасних тенденцій її розвитку. Тривають наукові дискусії щодо майбутнього Світової організації торгівлі, зокрема і в нових умовах багатополярності світової торгівлі. В контексті розвитку світової торгівлі у напрямі багатополярності ведуться дискусії щодо узгодження принципу багатосторонності (мультилатералізму), який покладено в основу угод СОТ, з новими реаліями. Перехід до багатополярності супроводжується посиленням політики протекціонізму у світовій торгівлі як складової політики економічного націоналізму, що також потребує досліджень і належного обґрунтування заходів торговельної політики України. Граничним проявом політики економічного націоналізму є торговельні війни, які набули поширення у світовій торгівлі на початку ХХІ ст., що пояснюється процесами перерозподілу влади між традиційними і новими лідерами світової економіки. Зазначені чинники, а саме – перехід до багатополярності у світовій торгівлі, криза СОТ, поширення політики економічного націоналізму серед лідерів світової торгівлі – створюють виклики і відкривають нові можливості для розвитку міжнародної торгівлі України.

Багатополярність світової торгівлі у наукових дискусіях

У міжнародних відносинах полярність розуміють як будь-який спосіб розподілу влади в рамках міжнародної системи [1]. Залежно від кількості центрів впливу розрізняють три типи міжнародних систем – однополярні (уніполярні), біполярні та багатополярні (мультиполярні). Останні характеризуються розподілом влади, за якого понад дві національні держави мають майже однаково сильний військовий, культурний та економічний вплив. Загальноприйнятною є думка про те, що після Другої світової війни міжнародна система стала уніполярною із домінуванням США, у період "холодної війни" набула ознак біполярності – із США та СРСР на протилежних полюсах, а після розпаду СРСР знову перетворилася на уніполярну систему. Проте немає узгодженої думки щодо того, чи набуде світ ознак біполярності з посиленням впливу Китаю, а чи стане багатополярним або залишиться уніполярним [2].

У сфері міжнародної торгівлі ситуація щодо розподілу влади між країнами світу більш визначена, адже йдеться про вплив виключно економічний, а не військовий чи культурний. Очевидно, що процеси регіоналізації світової торгівлі (поширення двосторонніх, багатосторонніх і мегарегіональних торговельних угод) ведуть до формування у світовій торгівлі декількох полюсів впливу. Поширеною практикою у світовій торгівлі

є укладання регіональних торговельних угод з урахуванням поточного розподілу влади в рамках міжнародної системи. Важливим полюсом впливу сучасної міжнародної системи є США, які у 2020 р. оновили угоду про вільну торгівлю між США, Канадою та Мексикою (USMCA) – замість колишньої NAFTA, мають багатосторонню угоду про вільну торгівлю з країнами Центральної Америки і Карибського регіону, двосторонні угоди про вільну торгівлю з Чилі, Перу, Колумбією, Республікою Корея, Австралією, Сінгапуром, Ізраїлем, Марокко та іншими країнами. Особливістю угод, які зі своїми партнерами укладають США, є включення до них розділу щодо інвестицій, де прописані механізми захисту прав інвесторів, – що виходить за межі угод СОТ. У ЄС наразі є 46 чинних односторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю (станом на вересень 2021 р.). Особливістю угод, які укладає ЄС, є включення положень щодо гармонізації регуляторного середовища країн-учасниць з правилами та регламентами ЄС (формування поглиблених і всеохоплюючих зон вільної торгівлі), що безумовно сприяє зміцненню лідерства ЄС у колі торговельних партнерів та у світовій торгівлі. Формування поглиблених та всеохоплюючих зон вільної торгівлі також передбачає багато положень у відповідних угодах, які виходять за межі норм СОТ.

У листопаді 2020 р. потужно стартував процес створення третього полюсу світової торгівлі, коли 15 країн Азії та Тихоокеанського регіону підписали Угоду про Регіональне всебічне економічне партнерство (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP). Ця угода об'єднала різні торговельні угоди, що діють між Асоціацією країн Південно-Східної Азії (ASEAN) та Австралією, Китаєм, Японією, Новою Зеландією та Південною Кореєю. Йдеться про ринок, частка якого у світовому ВВП становить майже 30% та який охоплює 30% населення світу і чверть світової торгівлі [3]. Угода RCEP також містить положення, що враховують сучасні реалії світової торгівлі та виходять за межі угод СОТ, – щодо цифрової торгівлі, потенціалу розвитку мікро-, малих та середніх підприємств, поглиблення регіонального ланцюга вартості. Провідні інститути у сфері світової торгівлі прогнозують, що створення RCEP у наступні десятиліття спричинить формування у країнах Азії та Тихоокеанського регіону нового полюсу світової торгівлі, де роль лідера відіграватиме Китай. Угоду RCEP було підписано у період президентства Д. Трампа, коли США вийшли із переговорів щодо створення TPP (Trans-Pacific Partnership) і шанси на підписання іншої мегарегіональної угоди між США та ЄС – TransAtlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) – суттєво зменшилися. Ці політичні кроки також сприяли зменшенню інституційного та економічного домінування США у світовій торгівлі.

Уряд Китаю не приховує намірів щодо лідерських позицій у RCEP і мети формування нового полюсу у світовій торгівлі. Китайські дослідники з Академії соціальних наук КНР із посиланням на документи Комуністичної партії КНР вважають, що у результаті підписання цієї угоди зміцняться ключові позиції країни у виробничому ланцюзі Азії та збережеться лідерство

Китаю у глобальному виробничому ланцюзі [4]. Виконанню цих завдань, на думку китайських вчених, сприятиме скорочення і регіоналізація світових виробничих ланцюгів після закінчення пандемії коронавірусу.

Дослідники з Інституту міжнародної економіки Петерсона й Університету Джонса Хопкінса (США) наводять результати розрахунків, отриманих ними з використанням моделі загальної рівноваги, згідно з якими найбільші вигоди від РСЕР отримують Китай, Японія і Південна Корея, США та Індія їх втратять [5].

Формування багатополярності у світовій торгівлі залежить від політики урядів лідерів світової торгівлі. Так, політика США спрямована на збереження глобального лідерства своєї країни та захист домінуючих позицій західних держав від конкурентів. Натомість уряди країн ЄС та інших європейських країн, насамперед Німеччини, Франції та Італії, вважаються рішучими прихильниками багатополярної концепції. Підтримує ідею багатополярного розвитку світової економіки також уряд Китаю [6].

Тенденції розвитку багатополярності у світовій торгівлі

На рис.1 представлена динаміка реального ВВП світових лідерів економічного розвитку протягом 2010–2020 рр. У кризовому 2020 р. серед світових лідерів тільки Китай мав приріст реального ВВП. Згідно з даними Світового банку, реальний ВВП Китаю у 2020 р. збільшився на 3,1%, на той час як ВВП США зменшився на 2,3%, а Індії – на 4,3%. Китай став єдиною великою економікою світу, що протягом 2020 р. зросла. Загалом протягом 2010–2020 рр. ВВП Китаю зріс на 142%, США – на 39,6%, Німеччини – на 12,0%, Великої Британії – на 9,1%. За розміром свого ВВП Китай упритул наблизився до ЄС, проте розмір ВВП Китаю у 2020 р. становив лише 70,3% від розміру ВВП США.

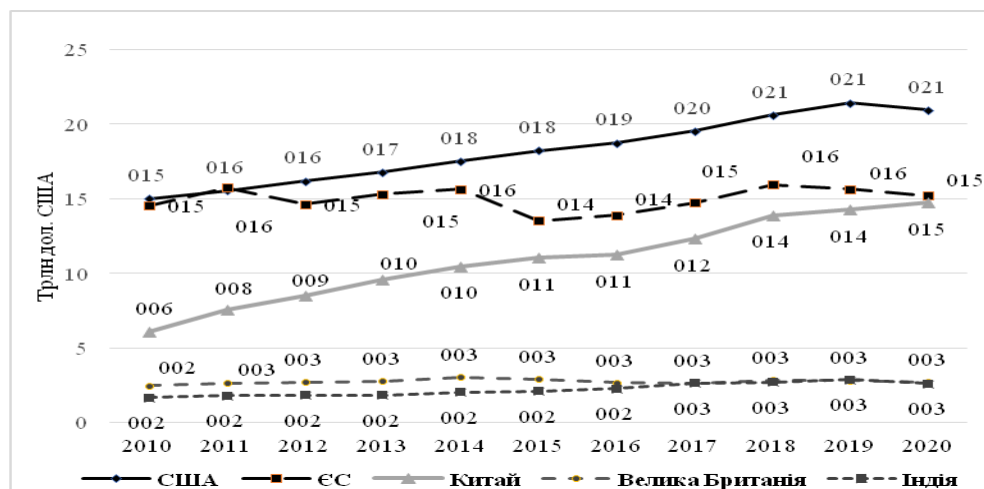

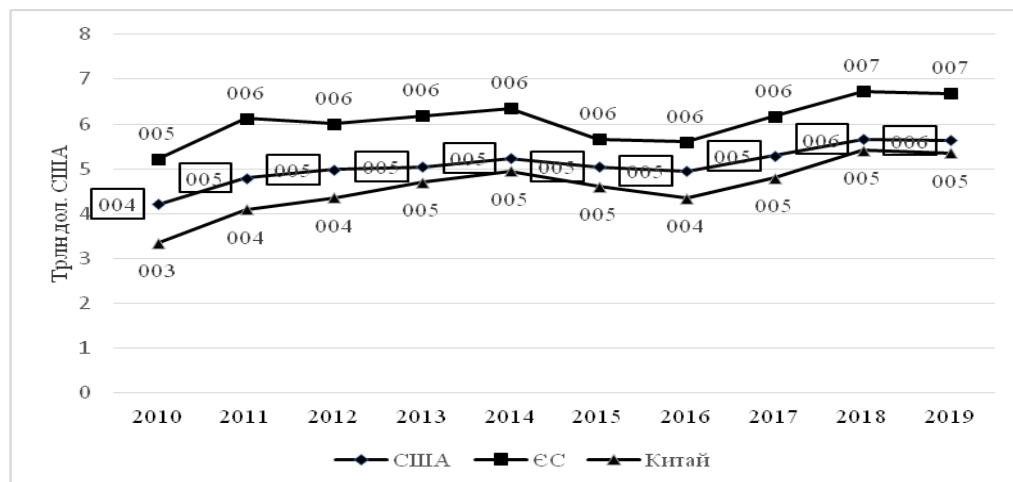
Рис. 1. Динаміка реального ВВП світових економічних лідерів у 2010–2020 рр., трлн дол. США

Джерело: World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

За передбаченням першого прем'єр-міністра Сінгапуру Лі Куан Ю, глобальний баланс сил у 20-х роках ХХІ ст. зміниться і вже до 2035 р. за обсягом ВВП Китай обійде США [7, с. 8].

Швидкими темпами розвивається Індія, що також вважається одним із претендентів на світове лідерство у майбутній багатополярній економічній системі. З 2010 по 2020 р. ВВП Індії збільшився на 56,6%. У 2014 р. прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді оголосив початок програми нової індустріалізації Індії під назвою "Виробляти в Індії" (Make in India), спрямованої на перетворення Індії на світовий виробничий хаб з метою повернення економіки до високих темпів економічного зростання [8]. Однак, незважаючи на конкурентні переваги Індії – дешеву робочу силу, велику територію, значну кількість молодого населення та державний статус англійської мови, існують серйозні проблеми, що стримують економічне зростання країни. Про ці проблеми свого часу зауважив Лі Куан Ю, на думку якого, Індія у наступні десятиліття неспроможна наздогнати Китай і стати одним із лідерів багатополосної економічної системи через збереження кастової системи в суспільстві, громіздку бюрократичну машину, нерозвиненість транспортної інфраструктури, внутрішню різномірність [7, с. 64–68].

Рух світової економічної системи до багатополярності найбільш очевидно підтверджується зростанням ролі Китаю у світовій торгівлі. У період з 2009 р. до 2019 р. Китай удвічі збільшив обсяги торгівлі товарами і послугами, тоді як США – на 59%, а ЄС – на 44% (рис. 2). Станом на 2019 р. за показником обсягів торгівлі товарів і послуг Китай на 5% поступається США і на 20% – ЄС.

Рис. 2. Обсяги торгівлі товарами і послугами світових економічних лідерів у 2010–2019 рр., трлн дол. США

Джерело: World Trade Statistical Review 2020. Statistical tables / WTO. 2020. Р. 127–143. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf

З 2015 р. Китай утримує лідерство у світовому експорті товарів. Стійкість лідерських позицій Китаю у сфері світового товарного експорту підтвердилася у 2020 р., коли внаслідок світової кризи, до якої призвела пандемія COVID-19, вартість товарного експорту США та ЄС зменшилася, відповідно, на 13,1 і 8,1% порівняно з показниками 2019 р., але Китаю вдалося наростити вартість експорту товарів на 3,7% (рис. 3).

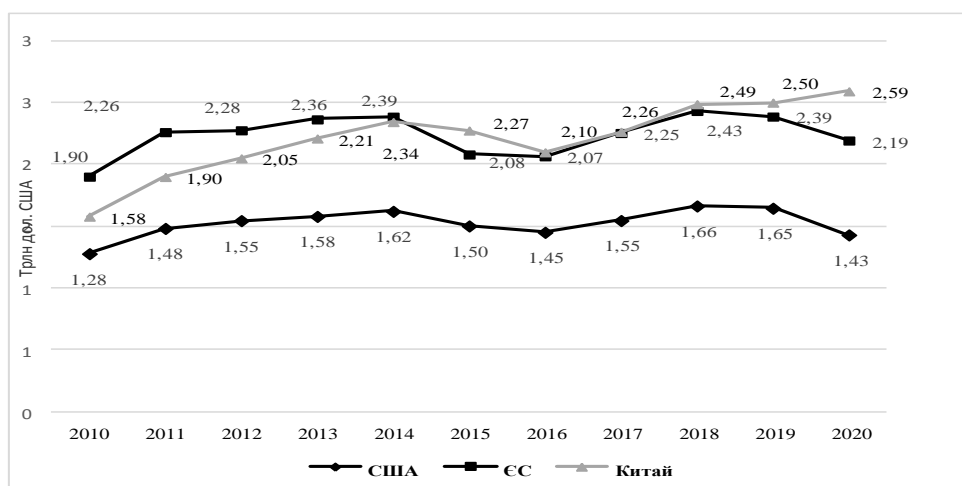

Рис. 3. Експорт товарів світових економічних лідерів у 2010–2020 рр., трлн дол. США

Джерело: UN Comtrade data base. URL: <https://comtrade.un.org/data>

Наукова дискусія щодо ролі СОТ в умовах багатополярності світової торгівлі

Питанням, яке у зв'язку із розвитком багатополярності у світовій торгівлі дискутується найбільше, є майбутнє Світової організації торгівлі та принципу багатосторонності у торговельних відносинах, на якому базується СОТ.

Нові потенційні лідери світової торгівлі, такі як Китай, Бразилія та Індія, спромоглися використати свій зростаючий економічний вплив для посилення інституційного впливу у СОТ. Зокрема, Бразилія та Китай успішно просувають свої інтереси через механізм урегулювання суперечок СОТ. Індія значно посилила свої позиції у переговорному процесі щодо вступу до СОТ шляхом організації кампанії з метою дозволу державам, що розвиваються, обмежувати імпорт для досягнення цілей продовольчої безпеки. Завдяки цій кампанії в ході переговорного процесу Індія подолала заперечення США та деяких інших потужних держав – експортерів сільськогосподарської продукції.

У рамках політики захисту глобального лідерства своєї країни, збереження свого інституційного впливу у СОТ і недопущення посилення впливу нових світових лідерів, особливо Китаю, США ініціювали процедуру, що може знищити систему врегулювання суперечок СОТ. США відмовили у призначенні нових членів апеляційного органу (АО) за обставини, що термін

старих членів закінчився, і з грудня 2019 р. АО не має достатньої кількості членів, щоб виносити рішення стосовно апеляцій. За таких обставин країна-відповідач має право відкликати апеляцію і не виконувати попереднє рішення органу врегулювання суперечок СОТ [9].

Криза СОТ, зумовлена неспроможністю виконання системою врегулювання суперечок своїх функцій, оживила наукову дискусію щодо майбутньої ролі багатосторонніх угод СОТ у світовій торгівлі, особливо в умовах поширення регіональних і мегарегіональних торговельних угод. Адже у багатьох регіональних та у мегарегіональних угодах прописані власні механізми врегулювання суперечок. У результаті, наприклад, при виникненні торговельної суперечки між членами РСЕР вона буде вирішуватися в рамках партнерства без участі СОТ, що означає розбудову багатосторонніх механізмів під керівництвом нових лідерів світової торгівлі. Дискусію щодо майбутньої ролі багатосторонніх угод СОТ в умовах поширення регіональних і, особливо, мегарегіональних торговельних угод було започатковано ще у 90-х роках минулого століття [10, с. 142–144]. Подальший розвиток цієї дискусії точиться у руслі викликів, зумовлених розвитком цифрової торгівлі, змінами клімату і – особливо – пандемією COVID-19.

У зв'язку із розвитком багатополярності у світовій торгівлі один із найбільш активних учасників дискусії щодо ролі регіональних торговельних угод професор Р. Болдвін (Женева, Швейцарія) у 2016 р. чітко окреслив свою позицію щодо майбутнього СОТ, яка полягає у тому, що СОТ або замінить багатополярна система, або її буде трансформовано [11]. Р. Болдвін передбачив, що якщо реформування СОТ у напрямі охоплення питань "торгівлі XXI століття", зумовлених революцією ІКТ, не відбудеться, то інституціями, які здійснюватимуть управління торгівлею XXI століття стануть нові мегарегіональні торговельні угоди. Адже масштабне зниження митних тарифів у XXI ст. відбувається саме в межах регіональних угод про вільну торгівлю. Але для глобальних ланцюгів доданої вартості, характерних для торгівлі XXI століття, значення мають не тільки низькі тарифи, а й умови захисту інвестицій та інтелектуальної власності, а також правові та регуляторні заходи для забезпечення двостороннього руху товарів, послуг та інвестицій. На практиці ці норми також прописані у серії регіональних та мегарегіональних угод.

Учасники дискусії виділяють основні чинники, що зумовили кризу СОТ у XXI ст. Серед зовнішніх чинників, крім поширення регіональних торговельних угод, згадуються втрата розвиненими країнами світу домінантних позицій і одностороннє зниження тарифів країнами, що розвиваються. Втрата домінантних позицій у СОТ найбільш розвиненими країнами світу пояснюється тим, що саме ці країни були основними бенефіціарами від зниження митних тарифів у рамках ГАТТ/СОТ у процесі взаємного обміну ринковим доступом, що дало їм змогу посісти провідні позиції у світовому експорті товарів за рахунок лібералізації режимів доступу країн, що розвиваються. Швидке зростання країн, що розвиваються, цю

ситуацію змінило. Найбільш значний вплив мав вступ до СОТ Китаю у 2001 р. Крім того, зростання кількості країн, що розвиваються, змінило у переговорах співвідношення сил і ускладнило їх у рамках Дохійського раунду СОТ. Принцип консенсусу при прийнятті рішень у СОТ дав коаліціям країн, що розвиваються, можливість блокувати зусилля розвинених країн щодо відкриття своїх найбільш чутливих ринків.

З іншого боку, одностороннє зниження тарифів країнами, що розвиваються, відбувалося поза СОТ, тобто без "зв'язування" тарифів, і було пов'язане з переходом країн, що розвиваються, на нову модель імпортозаміщення [12]. Традиційною моделлю імпортозаміщення вважається побудова ланцюга доданої вартості в межах країни з метою створення товарів, конкурентоспроможних на зовнішніх і внутрішньому ринках. З метою отримання конкурентних переваг на внутрішньому ринку використовувалися високі рівні тарифного захисту. Нова модель передбачає залучення до глобальних ланцюгів створення вартості – для підвищення конкурентоспроможності і проведення індустріалізації, тому її поширення серед країн, що розвиваються, супроводжувалося масштабним зниженням тарифів, що відбувалося незалежно від переговорів у СОТ.

Усі ці обставини дали Р. Бодвіну підстави зробити у 2016 р. висновок про "параліч" СОТ. Однак, на його думку, мегарегіональні угоди не зможуть вповні замінити багатосторонність у рамках СОТ, адже їх поширення зумовить створення фрагментованої міжнародної торгової системи (оскільки ці угоди між собою не гармонізовані) та відторгнення країн, які не є членами угод.

На думку Р. Болдвіна, управління світовою торгівлею рухається до системи, що триматиметься на двох опорах. Перша опора – СОТ – продовжить керувати традиційною торгівлею так, як це було з моменту заснування організації у 1995 р. Друга опора – це система, у якій норми щодо торгівлі проміжними товарами та послугами, регулювання потоків інвестицій, захисту прав інтелектуальної власності та переміщення робочої сили прописані у мегарегіональних торговельних угодах.

Проте виклики, зумовлені насамперед поширенням з 2020 р. пандемії COVID-19, вплинули на бачення провідними дослідницькими центрами та окремими вченими у галузі торговельної політики майбутньої ролі СОТ у світовій торгівлі [13]. Їхня позиція змінилася на таку, що передбачає збереження СОТ для вирішення глобальних проблем, серед яких актуальною нагальною проблемою стала необхідність сприяти виробництву та розподілу вакцин проти COVID-19. Завдання СОТ при цьому вбачається у протидії "вакцинному націоналізму", який не тільки уповільнює глобальну боротьбу з пандемією, а й послаблює довіру між урядами країн. Також роль СОТ бачать у сприянні відновленню світової економіки та торгівлі за рахунок організації багатостороннього торгового співробітництва, а також у спонуканні урядів розвинених країн до відходу від практики застосування масштабних програм субсидування окремих суб'єктів господарювання, запроваджених у період

пандемії. Крім того, СОТ має ініціативу щодо регулювання цифрової торгівлі і у разі її пришвидшення сприятиме унормуванню відповідних процесів.

Також врегулювання в рамках СОТ потребують виклики, пов'язані зі змінами клімату. По-перше, СОТ має регулювати світові продовольчі ринки в умовах зміни обсягів і структури виробництва продовольчих товарів у країнах світу під впливом глобального потепління і пов'язаного з ним зменшення кількості опадів в окремих регіонах. І, по-друге, вже зараз виникла необхідність урегулювання торговельних відносин між розвиненими країнами світу, що запроваджують на своїх кордонах додаткові мита, пов'язані із вмістом вуглецю в імпортованих товарах, та їх торговельними партнерами. Очевидно, що вирішення останньої проблеми виключно в межах багатосторонніх або двосторонніх торговельних угод іще більше посилює процеси фрагментації світової торгівлі.

Проблеми реформування СОТ за зазначеними вище напрямками з 2006 р. дискутуються в рамках щорічного Громадського форуму СОТ, який надає науковцям, представникам громадянського суспільства, бізнесу тощо платформу для обговорення шляхів удосконалення багатосторонньої торговельної системи. Також групами Think20 (Т20), які об'єднують університети, аналітичні та інші дослідницькі центри з країн G20, розробляються рекомендації щодо реформування СОТ у рамках цільових груп "Торгівля, інвестиції та зростання" та "Багатосторонність і глобальне управління". Зокрема, у 2021 р. Т20 розробила рекомендації для міністрів торгівлі країн G20 щодо реформи СОТ і цифрової торгівлі, які стосуються реформування ключових аспектів інституційного функціонування СОТ (формату переговорів, вирішення спорів, прозорості та статусу спеціального та диференційованого режиму), а також щодо запровадження правил у нових секторах (цифрової торгівлі та цифрових ПІІ, потоків даних, регулювання послуг) [14].

Економічний патріотизм у торговельній політиці

Ідеологію економічного націоналізму найчастіше пов'язують із працею німецького економіста XVIII ст. Фрідріха Ліста "Національна система політичної економії" [15], а термін "економічний патріотизм" набув поширення з 2005 р., коли його було використано у міжнародних дебатах щодо можливого поглинання французької компанії Danone компанією PepsiCo. Це поняття виходить за межі економічного націоналізму і може обґрунтовувати економічні преференції на наднаціональному або місцевому рівнях [16].

Через розвиток багатополарності у світі дослідники у сфері міжнародної економіки формулюють питання, чи може багатополарний світовий порядок забезпечити безпеку та добробут для міжнародного співтовариства, а чи переважатиме політика, заснована на вузьких національних інтересах [6, с. 3–4]. Відповідь на це запитання не є однозначною, адже становлення багатополарного світу супроводжується

посиленням політики економічного патріотизму та економічного націоналізму включно із їх граничними проявами – торговельними війнами. Зокрема, професор Томас Шанталь з юридичної школи Корнелла (США) тісно пов'язує становлення багатополярного світу (появу нових глобальних держав поряд із існуючими гегемонами) із поширенням політики економічного націоналізму, що створює виклики і загрози, зокрема перешкоджає міжнародній торгівлі [17].

У світовій торговельній системі склалася суперечлива ситуація, коли країни, що претендують на роль нових лідерів світової торгівлі, зокрема Китай та Індія, мають у СОТ статус країн, що розвиваються, що створює для них преференції у торгівлі. Крім того, ці країни активно проводять політику економічного націоналізму, при цьому нерідко всупереч зобов'язанням, взятим при вступі до СОТ.

Уряд Китаю активно проводить політику економічного націоналізму для захисту власних виробників і сприяння розвитку окремих галузей промисловості. Міжнародні експерти стверджують, що при цьому КНР порушує зобов'язання, взяті при вступі до СОТ. Серед таких порушень, зокрема, зазначаються ухвалення Плану інноваційного розвитку високотехнологічних галузей, так званих нових стратегічних галузей промисловості, та невиконання зобов'язань щодо впровадження міжнародних стандартів [18]. Законодавство Китаю дозволяє обмежувати імпорт з метою сприяння створенню певної вітчизняної галузі промисловості або прискоренню її розвитку. Також Китай продовжує розроблення власних унікальних національних стандартів з метою захисту своїх компаній від міжнародної конкуренції. Така політика Китаю отримала назву "інноваційного меркантилізму" [19]. На той час, як ідеологію економічного націоналізму найчастіше пов'язують з роботами німецького економіста XVIII століття Фрідріха Ліста, сучасні дослідники, враховуючи розвиток багатополярності у світовій торгівлі, звертаються також до її китайського напрямку – китайського девелопменталізму, автором якого вважається Сунь Ятсен – один із засновників Китайської Республіки та її перший тимчасовий президент [20]. Сунь Ятсен, подібно до західних ідеологів економічного націоналізму, закликав державу відігравати активну роль у сприянні економічній модернізації та індустріалізації. Але, крім рекомендацій щодо підтримки вітчизняних галузей заходами торговельної політики, він рекомендував підтримувати державні підприємства для розвитку сучасної промисловості, сільського господарства, інфраструктури.

Політика економічного націоналізму, зокрема й у торгівлі, проводиться також урядом Індії. Індія використовує різні інструменти підтримки експорту, зокрема, створення спеціальних торгово-економічних зон, які були визнані несумісними із нормами СОТ щодо заборони експортних субсидій [21]. Для підтримки як внутрішнього виробництва, так і експорту, уряд Індії надає низку стимулів у вигляді прямих субсидій та схем підтримки цін, тарифних пільг або пільгових відсоткових ставок. Крім того, до 40% усіх

банківських кредитів має бути спрямовано на "пріоритетні галузі", включаючи сільське господарство, малі та середні підприємства, освіту, житло, соціальну інфраструктуру, відновлювані джерела енергії та експорт. Також індійські компанії мають преференції у процедурах державних закупівель [22, с. 70–78].

Якщо до початку XXI ст. політика економічного націоналізму була поширена переважно серед країн Азії, які успішно використовують свій статус країн, що розвиваються, для отримання значно більших можливостей підтримки розвитку власної промисловості, то з початку XXI ст. економічний націоналізм уже становив основу торговельної політики багатьох розвинених країн світу, про що свідчить вихід Великої Британії з ЄС (31 грудня 2020 р.), перегляд адміністрацією президента США Д. Трампа (2017–2021 рр.) угоди NAFTA, вихід США із TPP – TransPacific Partnership, порушення США зобов'язань перед СОТ. Нова торговельна політика відкритої стратегічної автономії ЄС [23] також по суті є політикою економічного патріотизму, адже вона відкрито проголошує більш жорстке забезпечення власних прав та інтересів країн ЄС.

Торговельна політика України в умовах розвитку багатополарності: "коридор можливостей"

Розвиток багатополарності у світовій торгівлі супроводжується процесами, що потребують урахування у торговельній політиці України. Це криза Світової організації торгівлі, зміна конфігурації мегарегіональних торговельних угод, поширення політики економічного націоналізму серед лідерів світової торгівлі та торговельні війни. Деякі дослідники розглядають сукупність цих чинників як вікно можливостей для зміни торговельної політики своїх країн. Так, спеціаліст із міжнародної торгівлі Агнешвар Сен (Індія) вважає, що поточна ситуація у світовій торгівлі "дає потужний економічний і стратегічний шанс для Індії щодо комплексного перегляду і оновлення її торговельної політики з урахуванням індійської інвестиційної та промислової політики" [21]. Але ця рекомендація стосується великих економік, що претендують на лідерство у світовій торгівлі. Професор Томас Шанталь (США) вважає, що світ новоствореного політичного та економічного суперництва між конкуруючими географічними блоками "може забезпечити маневр для того, щоб держави, що розвиваються, могли відійти від суворо відкритої моделі торгівлі для нарощування внутрішнього економічного потенціалу" [17]. Менш оптимістичні очікування щодо розширення простору для маневру малих економік в умовах появи нових лідерів мав Лі Куан Ю, який зазначав, що Сінгапур лише "може намагатися максимально розширити той простір для маневрів, який залишають "головні гравці", маючи на увазі США та Китай [7, с. 6].

Чи зможе Україна отримати свій "коридор" можливостей в умовах нової конфігурації світової торгівлі, який би дозволив їй наростити економічний потенціал країни, залежить від її торговельної політики, в

основу якої покладено оцінки ризиків і можливостей у торговельних відносинах з "головними гравцями" світової торгівлі.

У табл. 1 представлено дані, що ілюструють обсяги і структуру торгівлі України з "головними гравцями" світової торгівлі у 2019 і 2020 роках. На сьогодні Європейський Союз є основним торговельним партнером України, куди спрямовується 37,8% товарного експорту України і звідки в Україну надходить 43,9% товарного імпорту (за даними 2020 р.). Поряд із цим, у 2020 р. у розрізі окремих країн Китай став найбільшим імпортером вітчизняних товарів і найбільшим експортером товарів в Україну. Натомість вітчизняний експорт товарів до ЄС скоротився на 10,2% порівняно з відповідним показником 2019 р. в основному за рахунок скорочення на 10,3% показника агропродовольчого експорту, що зростав декілька попередніх років. І хоча скорочення експорту до ЄС відбулося під впливом зменшення попиту на імпорتنі харчові продукти у країнах ЄС унаслідок обмежень роботи закладів харчування, а також поширення кампаній "buy local" за підтримки місцевої влади та урядів європейських країн в умовах карантинних обмежень, ця обставина не заперечує, а – навпаки – зумовлює необхідність географічної диверсифікації експорту України. Таким чином, існує необхідність поєднання інтеграції в європейський ринок із розвитком торговельних відносин із іншими країнами, що суттєво збільшують свою частку у світовій торгівлі.

Таблиця 1

**Торгівля товарами України з лідерами світової торгівлі
у 2019–2020 рр.**

Країна	2019				2020			
	Експорт		Імпорт		Експорт		Імпорт	
	млрд дол. США	% до експорту товарів	млрд дол. США	% до імпорту товарів	млрд дол. США	% експорту товарів	млрд дол. США	% до імпорту товарів
Усі країни	50,05	100	60,8	100	49,19	100	54,3	100
у т.ч.: США	0,98	1,96	3,28	5,39	0,98	1,99	3,07	5,65
ЄС	20,75	41,46	25,01	41,13	18,6	37,81	23,86	43,94
Китай	3,59	7,17	9,2	15,13	7,1	14,43	8,32	15,32

Джерело: Зовнішня торгівля товарами за країнами-партнерами у 2019 і 2020 рр. / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

В умовах, коли понад третина валового внутрішнього продукту України формується за рахунок експорту (39,0% у 2020 р.), стратегічним завданням економічної політики є зростання присутності України на зовнішніх ринках. Втрата ринків Російської Федерації та зменшення присутності на ринках СНД лише частково компенсуються за рахунок ринків ЄС, з огляду на існуючі технічні бар'єри у торгівлі й обмежені квоти на безмитний експорт в ЄС сільськогосподарської продукції.

Зсув до багатополярності у світовій торгівлі відкриває "коридор" можливостей для розвитку вітчизняного експорту у країни Азії, що є світовими лідерами за обсягами і темпами зростання імпорту, – Китай, Індію, Малайзію, Республіку Корея, Таїланд, В'єтнам, Індонезію. На відміну від ЄС, де середні щорічні темпи зростання імпорту товарів упродовж 2010–2019 рр. становили 1,7%, середньорічні темпи зростання товарного імпорту країн Азії протягом 2010–2019 рр. становили 4,0%, а Індії та Китаю – відповідно 4,7 та 4,5% [24, с. 78]. На жаль, на сьогодні ці перспективи пов'язуються переважно з експортом сировинних товарів. Для прикладу, у 2020 р. 92% від загального обсягу експорту України до Китаю становили п'ять основних товарних груп: руди та концентрати (35,2%), зернові (26,1%); рослинна олія (15,7%); вироби з чорних металів (8,6%); відходи харчової промисловості (6,9%). Серед промислових товарів найбільші перспективи збільшення експорту мають сировинні товари – руди та концентрати залізни, титан, цирконій. Динамічно зростає експорт до Китаю вітчизняних турбореактивних двигунів, електричних двигунів та генераторів, напівпровідникових приладів, електричних трансформаторів, приладів та апаратів оптичних, фотографічних, медичних, тому, хоча китайських імпорт у цих товарних групах перевищує вітчизняний експорт у Китай, український виробник знайшов свою перспективну нішу на китайському ринку. Аналіз структури імпорту сільськогосподарських товарів Китаю показує, що Україна має перспективи збільшити свою присутність на китайському ринку. Насамперед це стосується ринку сої, де Україна – як нетто експортер соєвих бобів – може претендувати на заміщення частини обсягів експорту сої із США, який опинився під загрозою внаслідок торговельної війни між США та Китаєм. Крім того, Україна має значний потенціал експорту екстракту солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп на китайський ринок. Перспективним є розвиток експорту свинини і субпродуктів тварин. При цьому, внаслідок високих нетарифних бар'єрів входу на ринки країн Азії, що особливо характерно для сільськогосподарських товарів, подолання цих бар'єрів стає пріоритетним напрямом торговельної політики. Іншим пріоритетним напрямом є просування на ринки країн Азії товарів харчової промисловості з вищим ступенем переробки.

Пріоритети і виклики торговельної політики України в умовах розвитку багатополярності світової торгівлі

Таким чином, із урахуванням нової конфігурації світової торгівлі стратегічними пріоритетами торговельної політики України є як розвиток торгівлі з ЄС у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, так і розвиток торговельних відносин із новими лідерами торгівлі, насамперед Китаєм. Обидва пріоритетні напрями створюють не тільки нові можливості, а й нові виклики для економіки і торгівлі України.

Виклики розвитку торгівлі з Китаєм

Розвиток торгівлі з Китаєм створює суттєві ризики посилення сировинної орієнтації вітчизняного експорту і посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів. Адже порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі України та Китаю наочно демонструє їх комплементарність: попит Китаю на сировинну продукцію може задовольнятися за рахунок імпорту з України, а попит України на промислову продукцію – за рахунок Китаю.

Враховуючи високі ризики погіршення торговельного балансу країни внаслідок лібералізації торгівлі з КНР, створення ЗВТ з Китаєм на сучасному етапі розвитку України не є доцільним [25]. Аналіз практики укладання угод про ЗВТ Китаєм показує, що їх укладанню передують Двосторонні інвестиційні угоди, які КНР укладає до початку переговорів про створення ЗВТ.

Проте у ході переговорів щодо укладання інвестиційної угоди з Китаєм слід враховувати ризики, пов'язані із китайськими інвестиціями, що є особливо актуальними в агропродовольчому секторі [26, с. 29–55]. З огляду на зазначені ризики, уряди деяких розвинених країн, зокрема Франції та Австралії, уже ввели регуляторні перешкоди для обмеження китайських інвестицій у сільське господарство своїх країн.

Особливість китайських інвестицій в агропродовольчий сектор країн світу полягає у використанні подвійної стратегії. З одного боку, китайські інвестиції спрямовуються до менш розвинених країн і використовують природний потенціал цих країн та власні технології для диверсифікації джерел імпорту продовольства в Китай. А з іншого – декілька китайських компаній, що мають доступ до кредитів китайських банків, укладають угоди злиття і поглинання та створюють партнерства з компаніями на ринках розвинених країн. Продукція, яка виробляється цими компаніями і потім вивозиться до Китаю, задовольняє зміни у попиті на харчову продукцію з боку середнього класу Китаю. До того ж таким шляхом китайські інвестори запозичують нові технології у харчовій промисловості та менеджменті. Неважко визначитися, що китайські інвестори зацікавлені у реалізації в Україні саме першої стратегії.

Міністерство сільського господарства Китаю має угоди з двома урядовими банками щодо надання фінансової підтримки сільськогосподарським іноземним інвестиційним проектам, а саме з Експортно-імпортним банком Китаю та Китайським банком розвитку. Слід відзначити, що у 2012 р. в Україні було укладено два кредитні договори між Державною продовольчо-зерною корпорацією (ДПЗКУ) та Експортно-імпортним банком Китаю відносно постачання зерна і імпорту китайських товарів та послуг, які виявилися проблемними. ДПЗКУ та Експортно-імпортний банк Китаю домовилися про надання ДПЗКУ кредиту в розмірі 3 млрд дол. США під державні гарантії. Частина кредиту в розмірі 1,5 млрд дол. США надавалася ДПЗКУ на закупівлю зерна (переважно кукурудзи) для подальших експортних постачань у Китай протягом 15 років через

посередництво китайської корпорації ССЕС. Другу половину позики (1,5 млрд дол. США) українська корпорація зобов'язалася протягом п'яти років витратити на імпорт з КНР сільськогосподарської техніки та матеріально-технічних ресурсів.

Першу частину кредиту Україна отримала, а другу – ні. Після 2014 р. почалися взаємні претензії, зумовлені частковою невиплатою українською стороною спеціальної пільгової маржі з кожної тони зернових культур ССЕС (після відмови китайської сторони змінити методика її розрахунку в умовах зменшення рівня світових цін на кукурудзу), відчуженням активів ДПЗКУ на користь збанкрутілої ДАК "Хліб України", намірами уряду України включити ДПЗКУ до списку приватизації тощо.

Основний урок у ситуації з цим кредитом полягає в тому, що до кредитних та інвестиційних угод з Китаєм треба підходити вкрай обережно. Китай виділяє кредити, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, таким чином забезпечуючи підтримку свого промислового сектора. Наприклад, в інфраструктурних проєктах китайська сторона завжди наполягає на залученні тільки китайського генпідрядника, тобто на використанні китайських матеріалів і робочої сили, що дозволяє підтримувати промисловий і будівельний сектори КНР. Така модель китайських інвестицій не може бути вигідна Україні, оскільки вона не спрямована на розвиток внутрішнього виробництва, створення робочих місць для українців і національних продуктів з високою доданою вартістю.

Нові виклики і нові можливості у торгівлі з ЄС

Формування торговельної політики України у відносинах з ЄС у середньостроковій перспективі відбуватиметься під впливом нової торговельної політики ЄС [23]. Ідеться про нову торговельну політику на основі моделі "Відкритої стратегічної автономії" (Open Strategic Autonomy), де "відкритість" означає слідування правилам глобальної торгівлі, "стратегічність" пов'язується із прив'язкою торгівлі до цілей кліматичного розвитку і цифрових трансформацій, а "автономність" демонструє націленість стратегії на прийняття власних рішень і слідування власним інтересам. Відповідно, нова торговельна політика ЄС встановлює три середньострокові цілі: зелена та цифрова трансформація (Європейський зелений курс та Цифрове десятиліття); формування глобальних правил для більш стійкої та справедливої глобалізації; більш жорстке забезпечення власних прав та інтересів. З Новою торговельною політикою відкритої стратегічної автономії ЄС пов'язані як значні ризики для торгівлі України з ЄС, так і переваги від збільшення підтримки імплементації норм регуляторного середовища ЄС у сфері торгівлі промисловими товарами і цифрової торгівлі.

Найбільший виклик зумовлений намірами ЄС вжити автономні заходи шляхом запровадження Механізму карбонового коригування імпорту (Carbon Border Adjustment), який пов'язаний із Схемою торгівлі викидами парникових газів (Emissions Trading System) ETS ЄС [27]. СВМ передбачає імпорتنний

збір на імпорт в ЄС електроенергії, цементу, алюмінію, добрив та виробів із заліза та сталі, залежно від вмісту викидів у виробництві та різниці між ціною ETS ЄС та будь-якою ціною викидів вуглецю, сплаченою у країні-виробнику. Планується, що СВММ набуде чинності у січні 2026 р., після трирічного перехідного періоду. Імпорт із країн, які мають подібні до ЄС схеми ціноутворення на викиди вуглецю, буде звільнено від мита. ЄС має намір запроваджувати СВММ поступово, починаючи з декількох продуктів. Найбільші ризики обмеження експорту мають вуглецеємні види вітчизняної продукції – чорні метали, цемент, електроенергія, продукція хімічної галузі. За результатами дослідження, проведеного Rabobank, Нідерланди [28], методика якого побудована на аналізі експортних потоків зазначених товарів країн, що є їх найбільшими експортерами в ЄС, було встановлено, що ймовірно від СВММ найбільше постраждають Росія, Туреччина, Україна, Індія та Китай. Завданням торговельної політики України є узгодження умов та порядку незастосування СВММ для українських виробників.

Перевагами для України, що наближають законодавство України до законодавства ЄС, є передбачена у новій торговельній політиці ЄС для країн Східного партнерства, зокрема партнерів, які мають ПВЗВТ з ЄС (України, Грузії та Молдови), підтримка зусиль щодо більш тісного узгодження з регулятивною моделлю ЄС, зокрема щодо цифрового та "зеленого" переходів. Для цих партнерів зусилля щодо включення норм ЄС можуть супроводжуватися більш тісним діалогом щодо їх розроблення та впровадження та тіснішої взаємодії з організаціями ЄС із стандартизації.

Наразі (станом на листопад 2021 р.) в ЄС триває узгодження із стейкхолдерами двох проектів законодавчих актів ЄС, які спрямовані на регулювання діяльності цифрових платформ в ЄС, – Закону про цифрові послуги (Digital Services Act) та Закону про цифрові ринки (Digital Markets Act) [29]. Нові правила краще захистять споживачів та їх основні права в Інтернеті, зумовлять більш справедливі та відкриті цифрові ринки для всіх і заборонять несправедливі умови, що диктуються онлайн-платформами, які встановили або можуть встановити бар'єри на вхід до ринку. З огляду на зазначену спрямованість цих нових регуляторних актів, гармонізація законодавства у сфері цифрових послуг і цифрових ринків з відповідним законодавством ЄС є важливим напрямом торговельної політики України.

Задекларовано також додаткові кроки для сприяння торгівлі, в тому числі шляхом укладання угод про оцінку відповідності. Таким чином, було задекларовано зростання підтримки укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods – АСАА або "Промисловий безвіз") між Україною та ЄС, на яку вже давно очікують українські виробники. Принцип "автономності" Нової торговельної політики ЄС декларує "прихильність до слідування власним інтересам", що має ознаки політики економічного патріотизму і може створити певний "коридор можливостей" щодо застосування неопротекціоністських заходів також для розвитку перспективних вітчизняних галузей промисловості.

Стратегічна спрямованість торговельної політики України в СОТ в умовах розвитку багатополарності світової торгівлі

Торговельна політика має на меті зменшення несиметричності умов торгівлі між Україною та її торговельними партнерами, що бере витоки від умов вступу України до СОТ. Насамперед усі країни, що набувають членства у СОТ пізніше за своїх торговельних партнерів, змушені домовлятися з останніми щодо надання їм доступу до своїх ринків. Так виникає несиметричність у торговельних режимах "нових" та "старих" членів СОТ. Інший чинник, що поглиблює цю несиметричність, – це так звані зобов'язання (домовленості) "СОТ-плюс" для нових членів (їх відносять до відповідної групи RCER – Recently Acceded Members), що є ширшими і більш жорсткими, ніж зобов'язання "старих" членів СОТ, особливо тих, що були членам ГАТТ. До останніх належать найбільш розвинені країни світу, які є основними торговельними партнерами України. До зобов'язань "СОТ-плюс" належать, зокрема, зобов'язання України щодо зв'язування експортного мита. Загалом СОТ не вимагає від своїх членів зв'язування експортних тарифів (на відміну від жорстких вимог щодо зв'язування імпорتنих тарифів). Інші країни використовують вивізні мита як законний інструмент для їх економічного розвитку – свобода накласти вивізне мито гарантує, що за рахунок своїх сировинних ресурсів вони можуть розвивати їх власні переробні потужності та експортувати продукти з більшою часткою доданої вартості замість того, щоб вивозити їх до більш розвинених країн. Очікувалося, що проблема несиметричності умов торгівлі "нових" і "старих" членів СОТ буде вирішена в рамках Доха-раунду СОТ – багатосторонніх переговорів, спрямованих на вирішення торговельних суперечностей між розвиненими постіндустріальними країнами і країнами, що розвиваються (триває з 2001 р.), проте робота раунду загальмувалася. Тому важливим довгостроковим стратегічним завданням торговельної політики України залишається робота з групами країн, зацікавлених у скороченні дисбалансу між рівнем зобов'язань членів СОТ, насамперед щодо сільськогосподарських товарів.

Таким чином, можна очікувати, що розвиток багатополарності у світовій торгівлі та пов'язане з ним поширення політики економічного патріотизму у торгівлі відкриє певний "коридор можливостей" за такими напрямками:

– по-перше, внаслідок переходу "від суворо відкритої моделі торгівлі" до політики економічного патріотизму в торгівлі з метою "нарощування внутрішнього економічного потенціалу", насамперед промислового. Цьому сприятиме впровадження нової торговельної політики ЄС, у якій задекларовано принцип автономності тобто "прихильності до слідування власним інтересам", що цілком відповідає політиці економічного патріотизму і може створити певний "коридор можливостей" щодо застосування неопротекціоністських заходів також для розвитку перспективних галузей української промисловості;

– по-друге, "коридор можливостей" відкривається для вітчизняного експорту до країн – нових лідерів світової торгівлі, проте – як показав попередній аналіз – без розвитку промислового потенціалу цей коридор досить вузький і обмежений переважно сировинним експортом;

– по-третє, в результаті реформування СОТ в умовах багатополарності світової торгівлі може відкритися можливість зменшення несиметричності умов торгівлі між Україною та її торговельними партнерами.

Список використаних джерел

1. Мальський М.З., Мацяк М.М. Типи міжнародних систем. 8.3. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2378.html>
2. Shapiro Jacob L. Is a Multipolar World Emerging? *Geopolitical Futures*. May 2, 2018. URL: <https://geopoliticalfutures.com/multipolar-world-emerging/>
3. Summary of the Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement. URL: <https://rcepsec.org/wp-content/uploads/2020/11/Summary-of-the-RCEP-Agreement.pdf>
4. Ming Zh., Yinmo Ch. Seize the Moment. *China Daily*. December 21, 2020. URL: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202012/21/WS5fdfe55ca31024ad0ba9ce81.htm>
5. Petri Peter A., Plummer Michael G. East Asia Decouples from the United States: Trade War, COVID-19, and East Asia's New Trade Blocs. *Peterson Institute for International Economics (PIIE) Working Paper*. June 2020. URL: <https://www.piie.com/system/files/documents/wp20-9.pdf>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.3630294>
6. Schulze Peter W. Multipolarity and multilateralism: Cooperative or rival cornerstones of a new world order? Expert Comment / Georg-August University of Göttingen. 3 Dec, 2019. URL: <https://doc-research.org/2019/12/multipolarity-and-multilateralism/>
7. Ли Куан Ю. Мой взгляд на будущее мира. Москва: Альпина нон-фикшн, 2017. 141 с. URL: <https://avidreaders.ru/book/moy-vzglyad-na-buduschee-mira.html>
8. Kapoor K. Make in India – Objectives, Advantages & Disadvantages. August 29, 2019. URL: <https://upscbuddy.com/make-in-india/>
9. Bown Chad P. The 2018 Trade War and the End of Dispute Settlement as we knew it. *Trade War: The Clash of Economic Systems Endangering Global Prosperity* / M.A. Growley (Ed.). CEPR Press, 2019. P. 21–32. URL: <https://voxeu.org/content/trade-war-clash-economic-systems-threatening-global-prosperity>
10. Осташко Т.О. Протекціонізм у торговельній політиці США: висновки для України. *Економіка України*. 2017. № 1. С. 105–119.
11. Baldwin, R. The World Trade Organization and the Future of Multilateralism. *Journal of Economic Perspectives*. 2016. Vol. 30. Is. 1. P. 95–116. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.30.1.95>; <https://doi.org/10.3386/w17716>
12. Baldwin, R. Trade and Industrialisation after Globalisation's 2nd Unbundling: How Building and Joining a Supply Chain are Different and Why it Matters. *NBER Working*

- Paper* 17716. December 2011. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17716/w17716.pdf
13. Evenett Simon J., Baldwin R. Revitalising multilateral trade cooperation: Why? Why Now? And How? *Revitalising Multilateralism. Pragmatic Ideas for the New WTO Director-General* / Simon J. Evenett and Richard E. Baldwin (Eds.); Global Trade Alert. 10 Nov 2020. P. 9–56. URL: <https://www.globaltradealert.org/reports/59>
14. T20 Statement for the G20 Trade Ministers' Meeting. Sorrento, 12 October 2021. URL: https://www.t20italy.org/wp-content/uploads/2021/10/T20-Statement_Trade_121021.pdf
15. List Frederick. *The National System of Political Economy*. Translated from the German by G.A.Mfite. Philadelphia: G.B. Lippincott & Co., 1856. 495 p. URL: <https://ia800302.us.archive.org/26/items/nationalsystemp00colwgoog/nationalsystemp00colwgoog.pdf>
16. Clift Ben, Woll Cornelia. Economic patriotism: reinventing control over open markets. *Journal of European Public Policy*. 2012. Vol. 19, No. 3. P. 307–323. <https://doi.org/10.1080/13501763.2011.638117>
17. Thomas Ch. Trade and Development in an Era of Multipolarity and Reterritorialization. *Yale Journal of International Law Online*. 2018. Vol. 44. P. 77–85. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2767&context=facpub>
18. 10 Commitments China made when it joined the WTO and has not respected. *AEGIS EUROPE publications*. URL: <http://static1.squarespace.com/static/5537b2f8e4b0e49a1e30c01c/t/568f7bc51c1210296715af19/1452243910341/The+10+WTO+Committments+of+China.pdf>
19. Ezell Stephen J., Atkinson Robert D. False Promises: The Yawning Gap Between China's WTO Commitments and Practices / The Information Technology & Innovation Foundation. September 2015. URL: http://www2.itif.org/2015-false-promises-china.pdf?_ga=2.196300396.1589681642.1551882052-593599331.1551882052
20. Helleiner E. The Diversity of Economic Nationalism. *New Political Economy*. 2021. Vol. 26. Is. 2. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1841137>
21. Sen A. Learn how recent trade developments is propelling the economy. 2 Jan 2020. URL: https://www.ey.com/en_in/tax/india-trade-policy-version-2-in-the-making
22. India. Trade Policy Review. Report by the Secretariat / WTO. WT/TPR/S/40325 . November 2020. 175 p. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s403_e.pdf
23. Trade Policy Review - An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 18 Feb 2021. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/february/tradoc_159438.pdf
24. World Trade Statistical Review 2020 / World Trade Organization. 2020. 156 p. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf
25. Ostashko T., Olefir V., Venger V., & Boiko O. A Comparative Analysis of the Trade and Industrial Policies of Ukraine and China in the Context of the OBOR Initiative. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2021. Vol. 24, No. 2. P. 119–136. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.15>
26. Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків: у 4-х частинах. Частина 2: Торговельна політика: перспективи участі України в

ініціативі "Один пояс, один шлях" / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко; НАН України; ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Київ, 2020. 334 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/326.pdf>

27. European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions. Press release. 14 July 2021. Brussels. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3541

28. Dumitru A., Kölbl B., Wijffelaar M. The Carbon Border Adjustment Mechanism explained. *Rabobank publications*. July 16, 2021. URL: <https://economics.rabobank.com/publications/2021/july/cbam-carbon-border-adjustment-mechanism-eu-explained/>

29. Europe fit for the Digital Age: Commission proposes new rules for digital platforms. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2347

Надійшла до редакції 07.10.2021 р.

Прорецензовано 17.11.2021 р.

Підписано до друку 28.12.2021 р.

Tamara Ostashko³

MULTIPOLARITY OF THE WORLD TRADE: CHALLENGES AND "CORRIDOR OF OPPORTUNITIES" FOR UKRAINE

The paper discusses trends of the world trade development towards multipolarity that is caused by the increasing impact of "newly emerged" leaders, in particular China, and weakening of the domination of "traditional" transatlantic leaders. The development of multipolarity in the world trade is supported by the processes of trade regionalization, especially by signing of megaregional trade agreements on the base of the current balance of power in the world trade.

The details of the regional trade agreements concluded by the world trade leaders – USA, EU and China are described. The academic discussion on the role of Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) leads to the conclusions that creation of RCEP will induce the creation of a new world trade pole in Asia and the Pacific region during the next decades, where China will play a leading role.

The future of the World Trade Organization and the WTO fundamental principle of multilateral trade relations is the most controversial issue in connection with the development of

---

³ **Ostashko, Tamara Oleksiivna**, Dr. habil, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Head of Department of Sectoral Forecasting and Market Conjuncture, SI "Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine" (26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine), ORCID: 0000-0001-5550-5864, e-mail: tostashko@ukr.net

multipolarity of the world trade. Challenges that were faced by the WTO due to trade digitalization, COVID-19 pandemic and climate changes are analyzed, alongside with sources and causes of the WTO crisis. The spreading of economic patriotism (nationalism) trend that manifests itself in trade as a policy of protectionism is discussed in the context of the transition to multipolarity in the world trade.

The development of multipolarity in the world trade is followed by the processes that must be considered in the shaping of Ukrainian trade policy. The ability of Ukraine to get its “space for maneuver”, which will allow to increase the country's economic potential in the framework of the new world trade configuration, depends upon this country's trade policy that is grounded on the analysis of risks and opportunities in the trade relations with “major players” in the world trade.

Development of the trade with China creates significant risks of the increasing of raw materials orientation of export and strengthening dependence on the import of industrial goods from China. Vital risks also follow signing of the credit and investment agreements with China. Chinese investment in agriculture and food industry are the riskiest as they use natural potential of the recipient countries and Chinese technologies to diversify the sources of the food import to China. The shaping of the Ukrainian trade policy with the EU countries in the medium term will be influenced by latter's new trade policy of Open Strategic Autonomy. The main challenge is created by the EU plans to implement the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), which provides for the import tax on the import of the electricity, cement, aluminum, fertilizers, and products from steel and iron. The opportunities, created by the new EU trade policy for Ukraine have emerged due to the EU's declared support to the countries of the Eastern Partnership that have DCFTA with EU, including green and digital transition. The principle of “autonomy” in the new EU trade policy emphasizes the EU's ability to make its own choices, reflecting its strategic interests, which has features of the policy of economic nationalism and protectionism and will create a “corridor of opportunities” for pursuing protection measures for the development of domestic industries⁴.

Keywords: *multipolarity, world trade, trade policy, regional trade agreements, economic nationalism*

---

⁴ The article is prepared within the research project on "The impact of the multipolar globalization on Ukraine's foreign trade" (State Registration No 0121U100222).

References:

1. Mal'skyi, M.Z., & Matsyakh, M.M. (2007). Types of international systems. In *Theory of International Relations: Textbook*. Kyiv: Znannya. Retrieved from <http://politics.ellib.org.ua/pages-2378.html> [in Ukrainian].
2. Shapiro, Jacob L. Is a Multipolar World Emerging? (2018, May 2). Geopolitical Futures. Retrieved from <https://geopoliticalfutures.com/multipolar-world-emerging/>
3. Summary of the Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement. Retrieved from <https://rcepsec.org/wp-content/uploads/2020/11/Summary-of-the-RCEP-Agreement.pdf>
4. Ming, Zh., & Yinmo, Ch. (2020, December 21). Seize the Moment. China Daily. Retrieved from <https://www.chinadaily.com.cn/a/202012/21/WS5fdfe55ca31024ad0ba9ce81.htm>
5. Petri, Peter A., & Plummer, Michael G. (2020, June) East Asia Decouples from the United States: Trade War, COVID-19, and East Asia's New Trade Blocs. *Peterson Institute for International Economics (PIIE) Working Paper*. Retrieved from <https://www.piie.com/system/files/documents/wp20-9.pdf>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.3630294>
6. Schulze, Peter W. (2019, December 3). Multipolarity and multilateralism: Cooperative or rival cornerstones of a new world order? Georg-August University of Göttingen. Expert Comment. Retrieved from <https://doc-research.org/2019/12/multipolarity-and-multilateralism/>
7. Lee, Kuan Yew (2017). One Man's View of the World. Moscow: Alpina non-fiction Retrieved from <https://avidreaders.ru/book/moy-vzglyad-na-budushee-mira.html> [in Russian].
8. Kapoor, K. (2019, August 29). Make in India – Objectives, Advantages & Disadvantages. Retrieved from <https://upscbuddy.com/make-in-india/>
9. Bown, Chad P. (2019). The 2018 Trade War and the End of Dispute Settlement as we Knew it. In M. A. Crowley (Ed.) *Trade War: The Clash of Economic Systems Endangering Global Prosperity* (p. 21-32). CEPR Press. Retrieved from <https://voxeu.org/content/trade-war-clash-economic-systems-threatening-global-prosperity>
10. Ostashko, T.O. (2017). Protectionism in US Trade Policy: Conclusions for Ukraine. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 105-119 [in Ukrainian].
11. Baldwin, R. (2016). The World Trade Organization and the Future of Multilateralism. *Journal of Economic Perspectives*, 30: 1, 95-116. Retrieved from <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.30.1.95>; <https://doi.org/10.1257/jep.30.1.95>
12. Baldwin, R. (2011, December). Trade and Industrialisation after Globalisation's 2nd Unbundling: How Building and Joining a Supply Chain are Different and Why it Matters. *NBER Working Paper*, 17716. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17716/w17716.pdf; <https://doi.org/10.3386/w17716>
13. Evenett, Simon J., Baldwin, R. (2020, November 10). Revitalising multilateral trade cooperation: Why? Why Now? And How? In Simon J. Evenett and Richard E. Baldwin (Eds.) *Revitalising Multilateralism. Pragmatic Ideas for the New WTO Director-General* (p. 9-56). Global Trade Alert. Retrieved from <https://www.globaltradealert.org/reports/59>
14. T20 Statement for the G20 Trade Ministers' Meeting. Sorrento (2021, October 12). Retrieved from https://www.t20italy.org/wp-content/uploads/2021/10/T20-Statement_Trade_121021.pdf
15. List, Frederick (1856), *The National System of Political Economy*. Philadelphia: G.B. Lippincott & Co. Retrieved from <https://ia800302.us.archive.org/26/items/nationalsystemp00colwgoog/nationalsystemp00colwgoog.pdf>

16. Clift, Ben, Woll, Cornelia (2012). Economic patriotism: reinventing control over open markets. *Journal of European Public Policy*, 19:3, 307-323. <https://doi.org/10.1080/13501763.2011.638117>
17. Thomas, Ch. (2018). Trade and Development in an Era of Multipolarity and Reterritorialization. *Yale Journal of International Law Online*, 44, 77-85. Retrieved from <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2767&context=facpub>
18. 10 Commitments China made when it joined the WTO and has not respected. AEGIS EUROPE publications. Retrieved from <http://static1.squarespace.com/static/5537b2fbe4b0e49a1e30c01c/t/568f7bc51c1210296715af19/1452243910341/The+10+WTO+Committments+of+China.pdf>
19. Ezell, Stephen J., Atkinson, Robert D. (2015, September). False Promises: The Yawning Gap Between China's WTO Commitments and Practices. The Information Technology & Innovation Foundation. Retrieved from http://www2.itif.org/2015-false-promises-china.pdf?_ga=2.196300396.1589681642.1551882052-593599331.1551882052
20. Helleiner, E. (2021). The Diversity of Economic Nationalism. *New Political Economy*, 26: 2. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1841137>
21. Sen, A. (2020, 2 Jan). Learn how recent trade developments is propelling the economy. Retrieved from https://www.ey.com/en_in/tax/india-trade-policy-version-2-in-the-making
22. WTO (2020, November). India. Trade Policy Review. Report by the Secretariat. WT/TPR/S/40325. Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/s403_e.pdf
23. Trade Policy Review - An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy (2021, 18 Feb). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. Retrieved from https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/february/tradoc_159438.pdf
24. World Trade Organization (2020). World Trade Statistical Review 2020. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf.
25. Ostashko, T., Olefir, V., Venger, V., & Boiko, O. (2021). A Comparative Analysis of the Trade and Industrial Policies of Ukraine and China in the Context of the OBOR Initiative. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 24: 2, 119-136. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.24.15>
26. Ostashko, T. (Ed.). (2020). Modernization of the economic policy of development of activities and markets: in 4 parts. Part 2: Trading Policy: Prospects for Ukraine's participation in the initiative "One Belt, One Path". Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/326.pdf> [in Ukrainian].
27. European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions. Press release (2021, July 14). Brussels. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3541
28. Dumitru, A., Kölbl, B., Wijffela, M. (2021 July 16). The Carbon Border Adjustment Mechanism explained. Rabobank publications. Retrieved from <https://economics.rabobank.com/publications/2021/july/cbam-carbon-border-adjustment-mechanism-eu-explained/>
29. Europe fit for the Digital Age: Commission proposes new rules for digital platforms. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2347